

SOKAKTA ÇALIŞAN/ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Kenan ÖZMEN¹, İsmail DÖNMEZ²

Geliş: 09.05.2021 / Kabul: 06.10.2021
DOI: 10.29029/busbed.935265

Öz

Bu çalışmanın amacı sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların özellikleri ve sorunlarını çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Muş ilinde sokakta çalışan/çalıştırılan 14 çocuk ile araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara demografik bilgileri ve sokakta çalışma/çalıştırılma nedenlerini içeren 12 soru yöneltilmiştir. Araştırma bulgularına göre; sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların çok sayıda kardeşe sahip oldukları, ebeveynlerinden sadece babalarının çalıştığı, düşük aile gelirine sahip oldukları; düşük ücretlerle, çok fazla çalıştıkları görülmüştür. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların sigara kullanımı gibi olumsuz davranışları olduğu, aile içi şiddet gördüğü ve okul başarılarının orta-düşük olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Bu nedenle çocukların sokakta çalışma/çalıştırmaya neden olan ekonomik koşulların güçlendirilmesi, ailelere eğitimler verilmesi, bu çocuklara yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışan çocuklar, sokak, sosyal politika

¹ Öğretim Görevlisi, Muş Alparslan Üniversitesi, Bulanık Meslek Yüksekokulu, Büro Yönetimi ve Sekreterlik Bölümü, k.ozmen@alparslan.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4179-9712>

² Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Bulanık Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü, i.donmez@alparslan.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7792-0169>

WORKING CHILDREN ON THE STREET: A FIELD REVIEW

Abstract

This research aims to analyze the characteristics and problems of children working/employed on the street through various variables. In the research, one of the qualitative research methods, case study, was preferred. Semi-structured interviews developed by the researchers were conducted with 14 children working/employed in the city of Muş in Turkey. The participants were asked 12 questions, including demographic information and reasons for working/working on the street. According to the research findings, children who work/are made to work on the street have many siblings, only their fathers work, and they have low family income; It has been seen that they work too many hours for low wages. It is seen that children working/employed on the street have negative behaviours such as smoking, are exposed to domestic violence, and their school success is moderate-low. For this reason, it is recommended to strengthen the economic conditions that cause children to work/work on the street, provide training to families, and develop social policies for these children.

Keywords: *Working children, street, social policy.*

1. Giriş

Gelişmekte olan toplumların en önemli sorunlarından biri çocuk işçiliği olgusudur (Nikorad ve Soleimani, 2020). 21. Yüzyılda göçün, ekonomik eşitsizliklerin ve işsizliğin artmasının yanı sıra çocukların savunmasız kalması Dünyada ve Türkiye’de çocuk işçiliği konusunun her dönem güncel kalmasına sebep olmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2016 verilerine göre, dünyada 5-17 yaş arasında olan yaklaşık 152 milyon çocuk işçi bulunmakta ve bu çocukların 73 milyonu tehlikeli işlerde çalışmaktadırlar. Ayrıca her yıl 22 bin çocuk, işleriyle ilgili kazalardan ölmektedir. Ülkemizdeki veriler incelendiğinde çalışan çocukların sayısının 893 bin olduğu ve bu çocukların sektörel dağılımı incelendiğinde 399 binin tarım sektörü, 277 binin hizmet sektörü, 217 binin sanayi sektöründe çalıştığı görülmektedir (Tepe, 2018: 343-344). Yapılan araştırmalar çocuk işçiliğine yönelik ülkesel ve bölgesel sorunlar olduğunu göstermektedir (Avşar ve Ögütoğulları, 2012; Edmonds, 2006). Bu nedenle bölgesel sorunlar özelinde nitel araştırmalara gerek duyulduğu görülmektedir. Bu çalışmada bir alan araştırması ile sokakta çalışan çocukların çalışma nedenleri bazı değişkenler açısından incelenmiştir.

Çalışan çocukların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında 15-17 yaş grubu kız çocuk işçi sayısı azalırken erkek çocuk işçi sayısının arttığı gözlenmektedir (Kayhan, 2012). Çocuk işçiliğine yönelik veriler çalışan çocukların üçte ikisinin erkeklerden oluştuğunu göstermektedir (ILO, 2020). Çocuk işçilerin, %60'ı tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak, %26'sı hizmet sektöründe, %7'si ise sanayi sektöründe çalışmaktadır. Bu rakamların resmi olduğu dikkate alınırsa çocukların tarım, sokak, ev, küçük işletmelerde çalışmalarına yol açan kayıt dışılık, sağlıklı istatistik ve veri taban olmayışı gibi nedenlerle dünyadaki gerçek çocuk çalışma tablosunun çok daha vahim boyutlarda olduğu düşünülmektedir (Kayhan, 2012). Bu çocuklar fiziksel, sosyal, kültürel, duygusal ve eğitsel gelişimlerine zarar veren ortamlarda çalıştırılmaktadırlar. Dünya'da her 5 çocuktan biri çalışmak zorunda bırakılırken, bu çocukların aynı zamanda sağlıklı bir çevreden ve temel özgürlüklerden mahrum kalmaktadırlar (Küçükali, 2016).

Çocuk işçiliği neden ve sonuçları itibariyle geniş bir yelpazede değerlendirilebilir. ILO ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu Çocuk işçiliği (UNICEF) [2020], çocuk işçiliği; yoksulluk, çocuk işçiliğine göz yuman sosyal normlar, yetişkinler ve ergenler için insana yakışır iş fırsatlarının eksikliği, göç ve olağanüstü durumlar gibi birçok faktörün ortak sonucu olarak değerlendirilmektedir. Ayrımcılığın pekiştirdiği sosyal eşitsizliklerin yalnızca bir nedeni değil, aynı zamanda bir sonucudur (ILO ve UNICEF, 2020). Dünyada çocuk işçiliği; yoksulluk, işsizlik eğitim olanakları, gelenekler, hızlı ve çarpık kentleşme, nüfus, işverenlerin çocuk işgücü talebi (Taş ve Abbasigil, 2017), yetişkin işsizliği, göç, eğitim, aile yapısı, mevzuata ilişkin unsurlar (Tepe, 2018: 335-340) gibi faktörler nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Çocukların çalıştırılması konusunu açıklamaya çalışırken bu durumun ortaya çıkmasına neden olan çeşitli unsurları tespit etmek konunun netleştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Çocuk işçiliği sorunu ülkelerin içinde bulunmuş olduğu yapısal sorunlardan kaynaklanmaktadır (Avşar ve Ögütoğulları, 2012). Yoksulluk çocuk istihdamına yol açan en önemli faktörlerden biridir. Yoksul aileler, kazançlarının önemli bir miktarını temel gıda maddeleri tüketiminde kullanmakta olduğu göz önünde tutulursa, çocuk emeği yaşamın sürdürülebilirliği açısından belirleyici olmakta dolayısıyla, yoksulluk artışı çocuk emeği kullanımının artmasına neden olmaktadır (Tunçcan, 2000). Yoksul ailelerdeki hanenin büyüklüğü, çocuk sayısının fazlaşmasıyla birlikte çocuk yoksulluğunun ve çocuk işçiliğinin artmasında neden olmakta bunun sonucu olarak çocuğa gösterilen ilginin de azalmasına neden olmaktadır (Klerman, 1999: 149). Çocuklar iyi bir ücret almasa da gelişmekte olan ülkelerde aile gelirin önemli

katkıda bulunan kişiler olarak hizmet etmektedirler (Siddiqi ve Patrinos, 1995; Taş ve Abbasigil, 2017). Aile fertlerinin hayatlarını devam ettirmek adına mevcut olan tüm yolları kullanması ve yoksulluğu azaltma çabaları çocuk işçiliğini beraberinde getirmektedir. Olasılıklar ülkeye göre değişiklik göstermesine rağmen nedensel esneklik tahminleri çoğunlukla 0,7'nin üzerindedir (Edmonds, 2006) Bir başka deyişle, yoksullukta %1 puan artış çocuk işçiliğinde en az %0,7 puan artışa neden olmaktadır. Yaşam standartlarının düşmesi ile düşük ve orta gelirli birçok ülkede çocuk işçiliğinin artışına sebep olacağı ifade edilmektedir (ILO ve UNICEF, 2020: 8).

İşsizlik sorunu dünyanın hemen her yerinde kronik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır ve birçok sorunun ana kaynağı olarak gösterilmektedir (Küçükali ve Özmen, 2019). İşsizlik, çocukların küçük yaşlardan itibaren emek piyasalarında yer almalarına sebep olan ekonomik göstergiyi ifade etmektedir.

Haneye mensup olan yetişkinler düzenli iş ve gelirden yoksun oldukları nispette geçinebilmek için tüm kaynaklarını harekete geçirmek zorunda kalmaktadırlar (Tunçcan, 2000). Ekonomik daralma dönemlerinde, ebeveynlerin işgücü piyasasında iş bulma imkânlarını azalttığı için, çocukları tehlikeli ve sömürücü işlere itebilmektedirler (ILO, 2020). Çocuk işçiliği konusunda akılda tutulması gereken ilk şey, çocukların normalde çalışmayı seçmemeleridir. Çalışma kararı ebeveynleri tarafından alınmaktadır (Cigno, Rosative ve Guarcello, 2002). İşsizliğin ekonomik boyutunun yanında sosyal, siyasal ve psikolojik olmak üzere birçok boyutu bulunmakta ve işsizlik sonuçları itibariyle sadece bireyleri değil aileyi, toplumu ve ülkeyi de olumsuz bir şekilde etkileyen önemli bir soruna dönüşebilmektedir (Işığışok, 2017:71). Ev işlerine haftada birkaç saat yardım etmek veya okul tatillerinde işe başlamak gibi bir çocuğun gelişmesine yardımcı olan faaliyetlerin aksine, çocuk işçiliği, eğitimi engellemektedir ve çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal ve/ veya ahlaki gelişimi için zararlıdır (ILO ve UNICEF, 2020).

Çocukların çalıştırılmasında etkili olan bir başka faktör göç olgusudur. Göç olgusu toplumların demografik, kültürel, sosyo-ekonomik yapısını ve bunların gelişimini biçimlendiren dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015). Kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden aile fertlerinin şehirlerde vasıfsız işgücü konumunda olmaları onların işsizlik sorunu yaşamalarına ve bunun sonucu olarak hane halkı gelirinin azalmasına neden olmaktadır.

Ailelerin yetersiz eğitim düzeyleri, sınıflar arası ekonomik ve sosyal dengesizliğin büyümesi çocukların emek piyasalarına itilmesine sebep olmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2017). Gelişmekte olan ülkelerde fert başına düşen gelir düzeyinin kısıtlı olması okul çağındaki çocukların eğitim hayatından kopmasına yol açan en önemli faktörü teşkil etmektedir (Tunçcan, 2000). Eğitim ve okul çocuk işçiliği ile mücadelede en önemli araçlardır. Okul çocuğun, en azından fazla çalışmasını veya tam gün çalışmasını önleyen bir mekanizma görevi görmektedir. (Çöpoğlu, 2018). Eğitim ile çocuk işçiliği arasında bir ilişki söz konusudur. Söz konusu ilişkiye göre, eğitim maliyetinin yüksek olması, eğitim imkânlarına fiziksel açıdan ulaşmanın güçlüğü, aile üyelerinin eğitim düzeyleri ve eğitimi algılama biçimleri, zorunlu eğitimin kısa olması çocuk işçiliğini etkilemektedir (Tokol, 2018: 419).

Çocuk işçiliği konusunda mevzuat eksikliği ve mevzuatın etkin uygulanmaması ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların yaygın olarak istihdam edildikleri küçük işletmeler, tarım ve sokakta yürütülen işler ve ev hizmetlerinde yürütülen işlerin Kanun kapsamı dışında olması, kapsamda olan işyerlerinin denetiminin etkin olarak yapılamaması çocuk işçiliğini arttırmaktadır. Ayrıca cezai işlemlerin yetersizliği, denetim yapan kurum ve kişilerin denetimlerde çocuk işçiliğini göz ardı etmeleri ve yaklaşımları bu sorunu daha da derinleştirmektedir (Avşar ve Öğütoğulları, 2012).

Çocuk işçiliği hem mikro hem de makro seviyede, gelecekte oluşabilecek farklı sorunların potansiyel kaynağı olarak görülmektedir (Çöpoğlu, 2018). Çocukların küçük yaştan itibaren çalışmaya başlamaları, fiziksel ve ruhsal açıdan birçok olumsuzluk yaratırken, uzun vadede çocuğun sosyal gelişimi içinde bir risk oluşturabilmektedir (Çobaner, 2016). Çalışan çocuklar okul terki, sigara ve madde bağımlılığına yönelme, suça yönelme, aşağılanma, dışlanma, yalnızlık, şiddet, istismar, depresyon gibi tehlikelerle karşılaşmaktadır (Erbaş, Karahan ve Uzun, 2020).

Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan araştırmalar çocuk işçiliğine sebep olan farklı faktörler olduğuna işaret etmektedir. Bu faktörler, çocukların çalıştıkları ülke ve bölge bağlamında çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Örneğin İstanbul'da yapılan bir araştırmada sokakta çalışan çocukların depresyon ve yalnızlık düzeyinin ebeveynlerinin durumlarına göre değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Erbaş, Karahan ve Uzun, 2020). Düzce'de yapılan başka bir araştırmada sokakta çalışan çocukların hazırlıksız yapılan göçlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Alptekin, 2011). Diyarbakır'da yapılan diğer bir çalışmada

ise sokakta çalışmaya başlayan çocukların cinsel, fiziksel ve duygusal şiddete maruz kaldıkları ve suça eğilimlerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Bilgin, 2009). Ankara’da yapılan bir çalışmada sokakta çalışan çocukları eğitim desteğine ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşılmıştır (Kara ve Çalık, 2012).

Özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi gibi göreceli olarak sosyo-ekonomik alanda az gelişmiş ve dışa göç veren bölgelerde sokakta çalışan/çalıştırılan çocuklarının sayısının arttığı ifade edilmektedir (Akin, 2021). Bu araştırma, Muş ili özelinde, çocukların özellikleri, çalışma nedenleri, yaşadıkları sorunların incelenmesini hedeflemektedir. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların özelliklerinin ve yaşadıkları sorunların belirlenmesi, bu çocuklara yönelik alınacak önlemlerin belirlenmesi ve bu çocuklara yönelik sosyal politikaların belirlenmesi konusunda katkı sunacaktır.

Alt amaçlar

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların kardeş sayıları nedir?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların anne ve babalarının meslekleri nedir?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailelerinin gelir durumunu nedir?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailelerinin gelir durumunu nedir?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailenizden şiddet görmekte midir?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların sokakta çalışma nedenleri nelerdir?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocuklar hangi işleri yapmaktadır?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocuklar günde kaç saat çalışmaktadır?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların günlük kazandığı para miktarı nedir?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların madde kullanımları var mıdır?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların okul başarı düzeyi nedir?”

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların gelecekte sahip olmak istedikleri meslek nedir?”

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma modelinin tercih edilmesinin nedeni; insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden birisi olmasıdır (Strauss & Corbin, 1990). Nitel araştırma ile “gözlem, görüşme ve doküman analizi” gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım & Şimşek, 2013: s. 27).

Araştırmada nitel yöntemlerden durum çalışması tercih edilmiştir. Çünkü durum çalışması sosyal olguları (derinlemesine incelemek için tercih edilir (Stake, 1995, s.12; Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 39). Durum çalışması bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, bir olaya ilişkin olası açıklamaları getirmek ve bir olayı değerlendirmek için kullanılır (Gall, Borg ve Gall, 1996).

2.2. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin çözümlenmesi için betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırmacılar için çalışmak istedikleri farklı olgu ve olaylar hakkında özet bilgi elde edebilmeleri için sıklıkla başvurulan bir yöntemdir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Araştırmada betimsel analizde, Yıldırım ve Şimşek (2013) tarafından önerilen bir çerçeve oluşturma, verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması adımları izlenmiştir. Alt problemler doğrultusunda yönlendirilen sorular değerlendirilmiştir.

2.3. Araştırma Süreci & Katılımcılar

Araştırma konusu hakkında derinlemesine inceleme yapmak amacıyla amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada örnekleme yöntemlerinden benzeşik (homojen) örnekleme kullanılmıştır. Benzeşik homojen örneklemede küçük benzer özelliklerle sahip bir grubu daha iyi tanımlamak için tercih edilir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s.109). Tablo 1.’de katılımcıların demografik özellikleri görülmektedir. Araştırmaya sokakta çalışan/çalıştırılan 14 çocuk katılmıştır. Katılımcıların yaşları 11-15 arasında ve hepsi erkektir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik ve eğitim bilgileri

<i>Cinsiyet</i>	f	%
Erkek	14	100
<i>Yaş</i>		
11	2	14
12	3	21
13	3	21
14	2	14
15	4	28
<i>Doğum yeri</i>		
Muş	14	100
<i>Anne Durumu</i>		
Sağ	13	92
Vefat	1	8
<i>Baba Durumu</i>		
Sağ	14	100
<i>Eğitim Durumu</i>		
Ortaokul	10	72
Lise	4	28

Araştırma sürecinde kullanılan sorular araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilen sorular bir eğitim uzmanı, bir sosyal politika uzmanı tarafından incelenmiş, gelen dönüşler neticesinde sorulara son şekli verilmiştir. Araştırmacılar soruların uygunluğuna ilişkin etik izinlerin alınmasının ardından, sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların aile izinleri de alınarak, çalıştıkları ortamda çocuklara sorular yöneltilmiştir. Araştırma Eylül 2020 ve Kasım 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, 15-20 dakika sürmüştür. Görüşmede elde edilen veriler ses kayıt cihazı ile toplanmıştır. Ses verileri iki uzman tarafından çözümlenmiştir. Katılımcıların görüşleri K1, K2, K3...K14 kodları ile bulgular bölümünde sunulmuştur. Elde edilen veriler iki alan uzmanının incelemesine tabi tutulmuştur ve güvenilirliğine ilişkin Miles-Hubermann uyum yüzdesi %98 olarak hesaplanmıştır.

3. Bulgular

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların kardeş sayıları nedir?” Alt Probleme Olan İlişkin bulgular

K1: Dört kardeşiz aynı evde yaşıyoruz.

K2: Dokuz kardeşiz ben en büyükleriyim.

Tablo 2. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların kardeş sayıları

Kardeş sayısı	f	%
9	1	7
8	2	14
5	2	14
4	7	50
3	2	14
Toplam	14	100

Tabloda veriler incelendiğinde katılımcıların %50'sinin 4 kardeşe (f=7) sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların %14'ünün 2 kardeş (f=7), %14'ünün 5 kardeş (f=7), %14'ünün 8 kardeş (f=7) sahibi olduğu görülmektedir. Katılımcıların %7'sinin 1 kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgular sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların çok sayıda kardeşe sahip oldukları görülmektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların anne ve babalarının meslekleri nedir?” Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K3: Babam ve annem iki yıldır çalışmıyor. Ailede ben ve kardeşim çalışıyoruz.

K4: Babam memur, annem ise çalışmıyor. Ev hanımı.

Tablo 3. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların anne ve babalarının meslekleri

Meslek	Baba mesleği		Anne mesleği	
	f	%	f	%
Çalışmıyor	3	21	14	100
Memur	4	28		
Korucu	1	7		
Kapıcı	1	7		
Hamal	1	7		
Tekstil İşçisi	2	14		
İş Makinesi Operatörü	1	7		
Toplam	14	100	14	100

Tablo 3'te katılımcıların anne ve baba meslekleri verilmiştir. Katılımcıların annelerinin %100'ünün (f=14) çalışmadığı görülmektedir. Katılımcıların annelerinin ev hanımı olarak nitelemektedir. Bu bakımdan çocuğun çalışırken annesinin çalışmaması ayrı bir ikilem olarak değerlendirilebilir. Katılımcıların babalarının meslekleri incelendiğinde %28'sinin memur (f=4) olduğu görülmektedir. Katılımcıların babalarının %21 çalışmadığı, %14'ünün tekstil

işçisi (f=14) %7'sinin Korucu (f=1), %7'sinin Kapıcı (f=1), %7'sinin hamal (f=1) olduğu görülmektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailelerinin gelir durumunu nedir?”
Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K5: Babam tekstil işçisi, 3500TL civarı para kazanıyor. Annem ise çalışmıyor.

K6: Evimize giren para miktarı değişiyor babam işte çalışmadığında 1000TL civarında, çalıştığında ise 3500 TL civarında para kazanılıyor.

Tablo 4. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailelerinin gelir durumunu

Gelir (TL)	f	%
1000-3500	2	14
3500	11	78
3000-5000	1	7
Toplam	14	100

Tabloda katılımcıların aile gelirleri incelendiğinde sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların aile gelirlerinin %78'i 3500 TL (f=11) olduğu görülmektedir. %14'ü 1000-3500 TL (f=2), %7'si 3000-5000 TL (f=1) olduğu görülmektedir. Bu bakımdan sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların aile gelirlerinin yoksulluk sınırının altında olduğu görülmektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailenizden şiddet görmektedir?”
Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K6: Ailemden şiddet görmedim.

K7: Bazen babam döver, okula gitmediğimde ya da eve az para getirdiğimde.

Tablo 5. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailenizden şiddet görme durumları

Şiddet	f	%
Hayır	11	78
Evet/Babam döver	3	12
Toplam	14	100

Tablo 5'te Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailenizden şiddet görme durumları incelenmiştir. Katılımcıların %78'i ailesinden şiddet görmediğini (f=11) ifade etmektedir. Katılımcılardan %12'si ise ailesinden şiddet gördüğünü, babalarının sürekli olarak onları dövdüğünü (f=3) belirtmektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların sokakta çalışma nedenleri nelerdir?” Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K8: Aileme destek olmak için sokakta çalışıyorum. Sadece babam çalıştığı için, evimize gelen para yeterli olmuyor.

K9: Bu yıl sınava hazırlanıyorum. Okul giderlerim fazla olabiliyor. Bu nedenle çalışıyorum.

Tablo 6. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların sokakta çalışma nedenleri

Çalışma Nedeni	f	%
Aileme destek	11	78
Okul harçlık	3	12
Toplam	14	100

Tablo 6’da sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların sokakta çalışma nedenleri incelendiğinde katılımcıların %78’i ailelerine destek (f=11) olmak istediklerini belirtmektedir. %12’si ise okul harçlıklarını (f=3) karşılamak istediklerini belirtmektedir. Dolayısıyla katılımcıların sokakta çalışmalarının nedenleri yoksullukla bağlantılı olduğu görülmektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocuklar hangi işleri yapmaktadır?” Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K10: Sokakta tatlı satıyorum. Pastaneden aldığım tatlıları satıyorum.

K11: Ayakkabı boyuyorum.

Tablo 7. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların işleri

İş Durumları	f	%
Ayakkabı boyacılığı	4	28
Tatlıcılık	4	28
Maske/Mendil	4	28
Kahvehanede Çaycı	2	14
Toplam	14	100

Tablo 7’de Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların iş durumları görülmektedir. Katılımcıların %28’i ayakkabı boyacılığı (f=4), %28’i tatlıcılık (f=4), %28’i maske/mendil (f=4) sattığı, %7’si kahvehanede çaycı (f=2) olarak çalıştığı görülmektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocuklar günde kaç saat çalışmaktadır?” Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K12: Mendil satıyorum. Sabah 08.30 gibi sokağa çıkıyorum. Akşam 20.30'a kadar satış yapmaya çalışıyorum.

K13: Tatlı satıyorum yaklaşık 10 saat satış yapıyorum.

Tablo 8. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların günlük çalışma süreleri

Çalışma Süresi	f	%
12 saat	3	21
10 saat	3	21
9 saat	2	14
8 saat	1	7
7 saat	1	7
5-6 saat	2	14
4 saat	2	14
Toplam	14	100

Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların sokakta çalışma süreleri incelendiğinde katılımcıların %21'nin 12 saat (f=3), %21'nin 10 saat (f=3), %14'nün 9 saat (f=2), %14'nün 5-6 saat (f=2), %14'nün 4 saat (f=2), %7'sinin 8 saat (f=1), %7'sinin 7 saat (f=1) çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla bu saatler sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların günün büyük kısmını çalışarak geçirdiğini göstermektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların günlük kazandığı para miktarı nedir?” Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K14: Değişiyor, günlük 25 ila 30 TL arası kazanıyorum.

K1: 15 -20 TL arası kazanıyorum.

Tablo 9. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların günlük kazandığı para miktarı

Günlük (TL)	f	%
15-20	2	14
20-25	1	7
25-30	8	57
30-40	3	21
Toplam	14	100

Tablo 9.'da sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların günlük kazandığı para miktarı görülmektedir. Katılımcıların %57'sinin günlük 25-30 TL (f=8), %21'inin günlük 30-40 TL (f=3), %14'ünün günlük 15-20 TL (f=2), %7'sinin günlük 20-25 TL (f=1) para kazandıkları görülmektedir. Bu bulgular sokakta çalışan

çocukların çok küçük ücretlerle, çok fazla süre sokakta çalışmak zorunda olduğunu göstermektedir.

Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların madde bağımlılıkları var mıdır? varsa nelerdir? Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K2: Sigara kullanıyorum. Başlangıçta kullanmıyordum. Sokakta satış yapmaya başladıktan sonra sigara içmeye başladım.

K3: Alkol ya da sigara kullanıyorum. Ama sigara kullanan arkadaşlarım var.

Tablo 10. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların madde bağımlılığı alışkanlıkları

Alışkanlık	f	%
Hayır	7	50
Sigara	7	50
Toplam	14	100

Tablo 10’da Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların madde bağımlılığı olma durumları incelenmiştir. Katılımcıların %50’si sigara alışkanlığı (f=7) olduğunu belirtmektedir. Katılımcıların %50’si madde bağımlılığı (f=7) olmadığını belirtmektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların okul başarı düzeyi nedir?” Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K4: Derslerim iyi değil, geçen dönem üç zayıfım vardı.

K5: Derslerim iyi, başarımlı yüksek sınava hazırlanıyorum.

Tablo 11. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların okul başarı düzeyleri

Ders Başarısı	f	%
İyi	2	14
Orta	8	57
Başarısız	4	28
Toplam	14	100

Tablo 11.’de Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların okul başarı düzeyleri incelendiğinde katılımcıların okul başarılarını genellikle orta düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların %57’si ders başarısını orta düzeyde (f=8), %28’i ders başarısını kötü düzeyde (f=4), %14’ü ders başarısını iyi düzeyde (f=2) görmektedir.

Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların rehber öğretmenlerinin bilgi düzeyleri nedir? Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K6: Öğretmenlerimin sokakta çalıştığımдан haberleri yok.

K7: Rehber öğretmenimin bilgisi var. Ailemle birkaç kez görüşti.

Tablo 12. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların rehber öğretmenlerinin bilgi düzeyleri

Rehberlik	f	%
Bilmiyorlar	11	78
Biliyorlar/Rehberlik etmediler	2	14
Biliyorlar /Rehberlik ettiler	1	7
Toplam	14	100

Tablo 12.'de Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların rehber öğretmenlerinin bilgi düzeyleri nelerdir sorusuna cevap aramak için, katılımcılara sokakta çalıştığınızı okul rehber öğretmeniniz biliyor mu? Sizinle bu konuda rehberlik etti mi sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %78'i sokakta çalıştıklarını rehber öğretmenlerinin bilmediğini belirtmektedir. Bildiğini ifade eden %14'ü ise rehber öğretmenlerinin sokakta çalıştığını bildiğini, ancak ders başarısı hakkında rehberlik etmediğini ifade etmektedir. %7'si ise rehber öğretmenlerin katılımcıların sokakta çalıştığını bildiğini, öğretmenlerin bu konuda onlara rehberlik ettiklerini ifade etmektedir.

“Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların gelecekte sahip olmak istedikleri meslek nedir?” Alt Probleme Olan İlişkin Bulgular

K8: Beden eğitimi öğretmenimi seviyorum. Bu mesleği seçmek istiyorum.

K9: Futbolu seviyorum. Futbolcu olmak istiyorum.

Tablo 13. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların meslek tercihleri

Meslek	f	%
Futbolcu	3	21
Doktor	3	21
Beden Eğitimi Öğretmeni	3	21
Resim Öğretmeni	1	7
Polis	1	7
Memur	1	7
Gemi Kaptanı	1	7
Fikrim yok	1	7
Toplam	14	100

Tablo 13. ‘te sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların meslek tercihleri incelendiğinde katılımcıların %21’i futbolcu (f=3), %21’i doktor (f=3) ve %21’i beden eğitimi öğretmeni (f=3) olmak istediklerinin belirtmektedir. Katılımcıların %7’si resim öğretmeni, %7’si polis, %7’si memur, %7’si gemi kaptanı olarak meslek tercihinde bulunduğu görülmektedir. %7’si ise meslek tercihi konusunda bir fikri olmadığı görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çocukların sokakta çalışması gelişmekte olan ülkelerde göz ardı edilemeyecek bir boyuta ulaşmıştır. Büyük kentlerin işlek ve ara caddelerinde birçok farklı iş ile uğraşan her yaşta çocuk görmek günlük yaşantının adeta ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Sokakta çalışan çocuklar sorunu ilk bakışta kentteki yoksulluğun bir sonucu gibi gözükse de daha yakın bir incelemeyle sorunun daha karmaşık bir arka plana sahip olduğu ve sonuçları itibarıyla tüm toplumu ilgilendiren bir konu olduğu açıktır. Gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliğinin artış göstermesi, ekonomik daralmalar ve krizler çocukların sokakta çalıştırılmalarına neden olmakta ve ailelerin giderek yoksullaşmalarına sebep olmaktadır. Yoksulluğun artması çocuk işçiliği sorununun gündemde kalmasına neden olmaktadır. Aşırı yoksulluk içinde yaşayan kişilerin sayısı, pandemi (Covid-19) krizi ile kriz öncesine kıyasla 40 milyondan 60 milyona yükselmesine neden olacağı tahmin edilmektedir (ILO ve UNICEF, 2020). Ekonomik daralmanın yoksulluk üzerine etkisinin araştırıldığı bir başka yoksulluk artışı çalışmasına göre %5, %10 ve %20’lik küresel daralma, aşırı yoksulluk içindeki kişi sayısının 2018’e kıyasla sırasıyla 85 milyon, 180 milyon ve 420 milyon kişi artabileceği sonucuna ulaşmıştır (Sumner, Hoy & Ortiz-Juarez, 2020). Bu kronik sorunun bölgesel durumda ortaya çıkardığı durumların incelenmesi önem arz etmektedir.

Çocuk işçiliğinin farklı değişkenler açısından incelendiği bu çalışmada elde edilen bulguların aile, toplum, sosyo-ekonomik durum bağlamında değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların kardeş sayılarının fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Klerman (1999) da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Çocuk sayılarının fazla olması aile içinde çocuklara gösterilen ilginin azalmasına sebep olmakta ve çocukların maddi ve manevi kaynaklardan yeterince yararlanamamasına sebep olmaktadır. Çalışan/çalıştırılan çocukların ebeveynlerinin çalışma durumlarına bakıldığında babalarının bir kısmının çalışmadığı bir kısmının da memur olarak çalıştığı gözükmektedir. Çocukların sokakta çalışma/çalıştırılma nedenlerine bakıldığında aile gelirine destek olmak

ve okul harçlığı biriktirmek için çalıştıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailelerinin gelir durumlarına bakıldığında ortalama 3500 TL geliri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu gelirin baba tarafından ve çocuğun eve getirdiği para ile arttığı görülmüştür. Annelerinin ise hepsinin ev hanımı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annenin çalışmadığı fakat çocuklarının çalıştırılması bir paradoks olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çocuğun sokakta çalışırken anne aile bireylerinin sayısı dikkate alındığında ailenin kazanmış olduğu gelirin yoksulluk sınırının altında olduğu görülmektedir. Çocukluk çağında çalışmanın en büyük sebepleri arasında yer alan yoksulluk kavramı kronik bir yapıya sahiptir. Kronik yoksulluk nedeniyle çocuklar çalışmaktadır (Lakshapathi, 1993:8). Yetişkinlerin çalışma koşullarının kötüleştiği ve ücretlerinin azaldığı durumlarda çocuk işçiliğinde de artış görülmektedir (Gün, 2017). Bu araştırmada çocukların bir kısmının ailelerinden şiddet gördüğü ortaya çıkmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan 2016 Aile Yapısı Araştırmaları sonuçları incelendiğinde; Türkiye'de ebeveynlerin toplamda %53,3 oranında çocuklarına yönelik dövme ve tokat atma gibi fiziksel şiddet içeren cezalar verdiği görülmüştür (Akbulut ve Günaydın, 2020). Bu durumun çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma olarak ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2004: 299). Bu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır; sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların yaptıkları işlerin genellikle vasıfsız olduğu, düşük ücretlerle çalıştıkları ve günlük 8-9 saat çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların yarısının sigara gibi kötü alışkanlıklara sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Sokakların okul ve ev gibi denetimden uzak olması çocukların kontrollerinin çok zor olması onların kötü alışkanlıklara ve riskli ortamlara yönelmelerine neden olmaktadır. Ankara Ostim Çıraklık Eğitim Merkezinde yapılan bir çalışmada 13-15 yaş aralığındaki çocukların %38,7'sinin sigara kullandığı, sigara kullananların %50'sinin bir yıl veya daha az süredir sigara kullanmaya devam ettiği ve %56,9'unun günde dört ya da daha fazla sigara kullandığı tespit edilmiştir (Baytemür, Koçak ve Fişek, 1994). Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların eğitim durumları incelendiğinde okul başarılarının orta ve başarısız düzeyde olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca okuldaki öğretmenlerinin çocukların sokakta çalıştırıldıklarını bilmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Okullarda çocuk işçiliği ile alakalı onları tehlikeden korumaya yönelik müfredatlar konulması (Çöpoğlu, 2018) toplumun çocuk işçiliği hakkında bilgilendirilmeleri açısından önem arz etmektedir. Sokakta çalışan/çalıştırılan

çocukların gelecekteki meslek tercihleri incelendiğinde bir kısmının daha popüler olması nedeniyle futbolculuk mesleğini seçmek istediği, diğerlerinin ise düzenli bir maaş alabilecekleri bir mesleği tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Çocuk işçiliği sorunu, yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik gibi sosyal sorunlarla iç içedir (Gün, 2017). Çocuk işçiliği konusunda daha fazla nitel araştırmalara yer verilmeli, çocuk işçiliğinin ekonomik, sosyal ve kültürel nedenleri ortaya konulmalı ve çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine yönelik yeni sosyal politikalar oluşturulması gerekmektedir. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların ailelerine yönelik ekonomik destek sağlanması ayrıca çocukların annelerinin de işgücü katılımlarının artırılması önerilmektedir. Yaygın eğitim aracılığıyla ebeveynlerin meslek edindirme kursları düzenlenebilir. Türkiye Cumhuriyeti 4857 sayılı İş Kanunu'na göre çocukların sokakta çalıştırılmaları yasaktır buna rağmen çocukların sokakta çalışmaları/çalıştırılmaları denetimlerin yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Çocukları korumaya yönelik caydırıcı politikaların ve etkili denetimlerin yapılması önerilmektedir. Eğitim bağlamında düşünüldüğünde sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların düşük okul başarısına sahip olması nedeniyle okul destek programlarının uygulanması ve eğitimcilerin bu sorunun incelenmesi ve gerekli önlemleri alması için bilgilendirilmesi önem arz etmektedir. Bu araştırmada Muş ilinde sokakta çalışan/çalıştırılan erkek çocuklar üzerine odaklanılmıştır. İlerde yapılacak araştırmalarda kız çocuklara odaklanılabilir, sokakta çalışan mülteci çocuklara yönelik çalışmalar yapılabilir.

Kaynaklar

AKBULUT, Ö. F. & GÜNAYDIN, H. (2020), "Çocuğa Yönelik Şiddetin Çocuk Hakları Sözleşmesi Bağlamında İncelenmesi", *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 29-40.

AKIN, A. (2021), *Yoksulluk bağlamında sokakta çalışan çocukların sosyo-ekonomik profilleri ve gelecek beklentileri: Şırnak örneği*, Yüksek Lisans Tezi. Şırnak Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Şırnak.

AKINCI, B., NERGİZ, A., & GEDİK, E. (2015), "Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul", *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.

ALPTEKİN, K. (2011), "Sokakta Çalışan Çocuklar ve Aileleri: Düzce Örneği", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1), 25-48.

AVŞAR, Z., & ÖĞÜTOĞULLARI, D. Ö. E. (2012), "Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği mücadele stratejileri", *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 9-40

AYDIN, F. (2004), *Türkiye Tarafından Onaylanan ILO Sözleşmeleri*, Yayınlanmamış uzmanlık tezi. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: Ankara.

BAYTEMÜR, M., KOÇAK, A., & FİŞEK, G. (1994), "13-15 yaş diliminde sigara içmeyi etkileyen etmenler üzerine bir araştırma", *Çalışma Ortamı*, 14, 32-8.

BİLGİN, R. (2009), "Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 232-244.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK, E. K., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş., & DEMİREL, F. (2017), *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Pegem Atıf İndeksi, 2017, 1-360.

ÇİGNO, A., ROSATİ, F. C., & GUARCELLO, L. (2002), "Does globalization increase child labor?", *World Development*, 30(9), 1579-1589.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI [ÇSGB], (2017), Çocuk İşçiliği ile Ulusal Mücadele Programı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Yayın No: 63. Erişim adresi: https://ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf

ÇOBANER, A. A. (2016), "Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Haberlerde Suriyeli Çocuk İşçilerin İzini Sürmek", *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 5(9), 13-49.

ÇÖPOĞLU, M. (2018), "Bir kısır döngü: Dünyada ve Türkiye'de çocuk işçiliği ve işsizlik", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(5) 671-685.

DUR, A. İ. B., & ÖZTÜRK, M. (2017), "Türkiye'de ve Dünyada Çocuk İşçiliği ve Mücadele Politikaları: SDÜ MYO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 613-635.

EDMONDS, E. V. (2006), "Child labor and schooling responses to anticipated income in South Africa", *Journal of Development Economics*, 81(2), 386-414.

ERBAŞ, M. M., KARAHAN, T. F., & UZUN, T. (2020), "Sokakta çalışan çocukların yalnızlık ve depresyon düzeylerinin ebeveyn durumları açısından incelenmesi: İstanbul örneği", *Celal Bayar University Journal of Social Sciences/Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 233-249.

İŞİĞİÇOK, Ö. (2017), *İstihdam ve işsizlik*, Bursa: Dora Yayıncılık.

GALL, M. D., BORG, W. R., & GALL, J. P. (1996), *Educational research: An introduction*, Longman Publishing.

GÜN, S. (2017), *Çocuk: İşçi, yoksul, göçmen; iktisadi ve politik bir analiz*, İstanbul: Notabene.

KARA, S. B. K., & ÇALIK, T. (2012), "Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları", *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 32(3), 673-695.

KAYHAN, N. (2012), "Çocuk İşçiliği, IPEC Deneyimi Işığında Sanayide Çalışan Çocukların Sorunları", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 1(4), 187-200.

KLERMAN, L. (1991), *The health of poor children: problems and programs, children in poverty-child development and public* (ed. Huston, A.), New York: Cambridge University Press.

KÜÇÜKALİ, A. (2016), "Sokakta Çalışan Çocukların Sosyo-Ekonomik Durumları", *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 30(5), 1345-1367.

KÜÇÜKALİ, A. & ÖZMEN, K. (2019), "İş ve meslek danışmanlarının çalışma hayatında karşılaştıkları problemler ve eksik istihdam sorunu: Muş, Bitlis, Van ve Hakkâri Örneği", *İş ve Hayat*, 5(10), 136-158.

LAKSHAPATHİ, P. (1993), *The plight of working children in India. child labour: Multi-dimensioal problem*, Delhi: Ajanta Publications

NİKORAD, M., & SOLEİMANİ, A. A. (2020), "The effectiveness of teaching life skills to street children for improving their life skills and its quality", *Journal of Humanities Insights*, 4(03), 103-112.

SİDDİQİ, F. V. & PATRİNOS, H. A. (1995), "Child Labor: Issue, Causes and Interventions, Human Capital Development and Operations Policy", *Human Capital Development and Operations Policy Çalışma Raporu*.

STAKE, R. E. (1995), *The art of case study research*, Thousand Oaks: Sage Pbc.

SUMNER, A., HOY, C., & ORTİZ-JUAREZ, E. (2020), "Estimates of the Impact of COVID-19 on Global Poverty", *UNU-WIDER*, April, 800-9.

TAŞ, H.Y. & ABBASİGİL, Ö. S. (2017), "Çocuk İşçiliği Sorunu: Türkiye-Almanya-Pakistan Karşılaştırılması", *Emek ve Toplum Dergisi*. 14(6), 25-46.

TEPE, B. (2018), "Çalışan Çocuklar ve Eğitimleri", Ed: Zarife Seçer. *Risk Altındaki Çocuklar ve Eğitimleri*. 331-356.

TOKOL, A. (2018), "Çocuklara yönelik sosyal politikalar", Ed: Aysen Tokol ve Yusuf Alper. *Sosyal Politika*. 414-449.

TUNÇCAN, N. (2000), "Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 243-259.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ, (2020), 'ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work', third edition, ILO, Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf

ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUKLARA YARDIM FONU [2020]. Covid-19 ve Çocuk İşçiliği: Kriz Zamanı, Harekete Geçme Zamanı. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/covid-19/WCMS_751230/lang--tr/index.htm

YILDIRIM, A. & ŞİMŞEK, H. (2013), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.